

МИЛЛИЙ МАЪНАВИЯТГА ҚАРШИ ҚАРАТИЛГАН ТАҲДИДЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ОМИЛЛАРИ

Эшова Хуррият Хуррамовна

“Тошкент ирригация ва кишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари
институти” миллий тадқиқот университети декан ўринбосари

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8332028>

Аннотация. Мақолада маънавият ва миллий маънавият тушунчалари хусусида сўз боради. Шунингдек бугунги глобллашув шароитида миллий маънавиятга қаратилган турли таҳдидларнинг бартараф этиш омиллари тўғрисида фикр мулоҳазалар юритилган.

Калим сўзлар: глобллашув, маънавият, миллий маънавият, миллат, таҳдид, омил, тарбия, таълим, миллий ўзлик.

FACTORS TO ELIMINATE THREATS DIRECTED AGAINST NATIONAL MORALE

Abstract. The article addresses the concepts of spirituality and national spirituality. Also in the context of today's globalization, feedback has been made on the factors of overcoming various threats aimed at National spirituality.

Keywords: globalization, spirituality, national spirituality, nationality, threat, factor, upbringing, education, national identity.

ФАКТОРЫ ПРЕОДОЛЕНИЯ УГРОЗ, НАПРАВЛЕННЫХ ПРОТИВ НАЦИОНАЛЬНОЙ ДУХОВНОСТИ

Аннотация. В статье рассматриваются понятия духовности и национальной духовности. Также обсуждались факторы преодоления различных угроз, направленных на национальную духовность в условиях современной глобализации.

Ключевые слова: глобализация, духовность, национальная духовность, нация, угроза, фактор, воспитание, образование, национальная идентичность.

Бугунги кунда бутун дунё халқларини ташвишга солган терроризм, диний экстремизм ва бошқа глобал хавф-хатарлар орасида яна бир кўзга ташланмас хавф, ёт ғояларнинг миллатга ва миллийликка таҳдиди ҳам пайдо бўлдики, ўтмиши бакуват, илдизлари чуқур, дунё ҳамжамиятида ўз ўрни ва мавқеига эга бўлган халқлар бу хавфнинг аянчли оқибатлар келтиришини дарҳол англаган ҳолда унга қарши тегишли чоралар кўрмоқда. Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, мафкуравий тарбия таъсирида шакллантирилган мафкуравий иммунитет маънавий таҳдидларни олдини олишда ва ёшларни унинг таъсирида ҳимоя қилишда муҳим омил ҳисобланади. Айни вақтда маънавий таҳдидларга қарши курашда институционал асосда фаолиятни ташкил этиш самарали натижа бериши шубҳасиздир. Турли ижтимоий гуруҳлар, оила, маҳалла, миллий–маданий марказлар, сиёсий партиялар, жамоат бирлашмалари, халқнинг интеллектуал салоҳиятини юксалтиришга йўналтирилган таълим–тарбия тизимининг қонуний ҳуқуқий асослари ва дастурлари; оммавий ахборот воситалари; умуман, жамият миллий ғоясини шакллантириш ва уни халқ ишонч эътиқодига айлантиришнинг маънавий–маърифий комплекси асосида олиб бориладиган мафкуравий тарбия орқали маънавий таҳдидларни бартараф этишда самарали натижага эришиш мумкин. Бу омилларнинг ҳар бири маънавий таҳдидларни олдини олишда, миллий ғояни кенг жамоатчилик онгига сингдиришда муҳим ўрин тутди.

Бугун миллат вакилларининг аксарият кўпчилик қисми маънавиятга қарши таҳдидларнинг таъсирини тўла англаб етмаётганилиги муаммо бўлиб ҳисобланади. Бундай вазиятда, яъни таҳдидлардан ҳимояланишда миллатларнинг ўз миллий-маънавий заминларини асрашлари, уларни ўз дунёқарашларининг ажралмас қисмига айлантиришлари ва таҳдидларга қарши ягона куч сифатида бирлашиб ҳаракат қилишлари кутилган самара бериши мумкин. Бунинг учун эса миллат вакилларига маънавиятга нисбатан юзага келган таҳдидларни англатиш амалий аҳамиятга эга бўлади.

Миллат мавжуд экан, унинг ўзлигини англашга интилиши ҳам ривожланиб боради. Чунки миллатнинг мавжудлигининг ўзи унинг “мен”лигининг мавжудлигини ҳам билдиради. Ўзligидан маҳрум бўлган миллат миллат бўлолмайди. У ўзгаларга ассимиляциялашиб (қўшилиб) кетади. Шундай экан, миллат тараққиётининг турли босқичларида ва унинг ташқи дунё билан бўладиган муносабатларида, унинг ўзлигини англашида кечадиган ўзгаришлар, юзага келадиган турли даражадаги зиддиятлар ва жараёнларни узлуксиз равишда таҳлил қилиб боришга бўлган эҳтиёж ҳамошиб бораверади. Айниқса, мамлакатнинг полиэтник шароитида миллатларнинг ўзлигини англаши, уларнинг ҳар бирига хос бўлган манфаатларнинг ошиб бориши, уларни ўзаро мувозанатга келтириш, глобаллашувнинг авж олиши жараёнида миллий маънавиятларга нисбатан турли таҳдидларнинг ортиши ва улардан огоҳ бўлиш заруриятининг кучайиши мазкур масалани ўрганишнинг ҳар доим долзарб бўлиб қолишини тақозо қилади.

Келтирилган бу фикрларимизга асосланиб, айтиш мумкинки, миллий ўзликни англаш тушунчасига таъриф берганда:

- замон ва макон нуқтаи назаридан қараш, уларда кечадиган жараёнларни ҳисобга олиш;
- миллатлар маънавиятига нисбатан юзага келадиган турли таҳдидларга бўладиган муносабатлар: сезгирлик, огоҳлик, ҳозиржавоблик, пассивлик ёки сеза олмаслик ҳолатларини ҳам назарда тутиш;
- миллатларнинг ўзligидан бегоналашувига сабаб бўладиган омилларни ҳам ҳисобга олиш зарур бўлади. Чунки миллий ўзликни англашнинг ривожланиши деганимизда, миллатларнинг бугуни ва истикболи учун масъуллиги, манфаатларини англаган ҳолда онгли равишда фаолият кўрсатиши ҳам назарда тутилади. Яъни миллий ўзликни англаш - бу миллат вакилларининг ўз манфаатлари ва ўз “мен”лигини мустаҳкамлаш йўлида турли таҳдидлардан ҳимояланишдаги амалий фаолияти ҳисобланади.

Агар миллатимизнинг шаклланиш ва ривожланиш тарихига назар соладиган бўлсак, унинг миллат мақомига етиши босқичма-босқич юзага келганлигининг гувоҳи бўламиз. Унинг тарқоқлиги эмас, балки ўзаро бирлашуви тобора ривожланганлигини кўрамиз. Ҳақиқатан ҳам, мустақиллигимиз туфайли кириб келган демократик кадриятлардан, унинг тоза ҳавосидан фойдаланишга ҳаракат қилган айрим инсонларнинг уруғчилик ғояларига мойиллигини билдириб қўйганлари ҳам бор. Ҳар бир инсон ўзининг илдишларини излаши, авлод-аждодларини билишга интилиши - бу ижобий жараён, аммо у миллий тарқоқликнинг шаклланишига олиб келадиган омилга айланмаслиги керак.

Хуллас, салбий маънодаги уруғ-аймоғчилик элементларининг қайсидир даражада сақланиб қолишининг ўзи ҳам миллатни мустаҳкам бирлик даражасига етиб келмаганлигининг кўринишидир. Миллатимизнинг ягона адабий тилга эга бўлмаганлиги,

унинг алфавитининг фақат зўравон шўролар замонида 3 марта ўзгартирилганлигининг ўзи унинг ҳали ягона бирлик даражасида мустаҳкам эканига шубҳа билан қарашга олиб келади. Миллатнинг ягона бирлик бўлиб бирлашишида унинг ўзлигини англаши белгилловчи омил эканлиги ҳақидаги фикрни юқорида ҳам таъкидлаган эдик. Ана шу фикрни давом эттириб, миллатимизнинг ўзлигини англаши қандай ривожланган ва бугун у маънавиятга қаратилган таҳдидлардан ҳимояланишда етакчи омил бўла оладими? - деган саволларга жавоб излашга ҳаракат қиламиз.

Миллий ўзликни англаш, миллатнинг ўзи билан бирга шаклланади. Шу маънода ҳам, у бирданига инкилобий тарзда юзага келмайди, балки эволюцион тарзда шаклланади. Унинг шаклланишини ва ривожланган ҳолатини реал амалиётда англаб етиш даражаларини белгилаш жуда мураккаб масаладир. Чунки уни белгилайдиган мезоннинг ўзи йўқ. Боз устига, у жараёндир, жараён эса тўхтамайди, балки доимо ўзгаришда давом этади. Шундан келиб чиққан ҳолда, фикримизча, унинг бугунги ҳолати даражаларини қуйидагилар билан ифодалаш мумкин:

- миллий иззати, ор-номуси, ғурури ва ифтихорига нисбатан ташқаридан бўладиган ҳаракатларнинг пайдо бўлишига;
- миллатнинг иқтисодий-ижтимоий, сиёсий ва маънавий-мафкуравий манфаатларига зид бўлган хуружларнинг юзага келиши оқибатига;
- мамлакат ҳаётига нисбатан табиий ва техноген офатларнинг пайдо бўлишига;
- миллий маънавиятларга нисбатан турли кўринишдаги таҳдидларнинг юзага келишига бўладиган муносабатларда намоён бўлади.

Агар миллат мустаҳкам бирлик бўлиб шаклланган бўлса, у бундай шароитларда ҳар қандай хуружлар ва таҳдидларни бартараф этувчи кучга айланади. Бугунги кунда барча мамлакатларнинг полиэтник (кўп миллатлилик) ҳолатини ҳисобга оладиган бўлсак, юқорида келтирилган барча салбий ҳолатларни, биринчи навбатда, унинг номи билан аталувчи титул миллат англаб етади ва у ўз атрофидаги барча ўзга миллатлар вакиллари ҳам бирлаштиришда етакчилик қилади. Аммо бунинг учун яна, юқорида таъкидланганимиздек, унинг ўзлигини англаши ривожланиши лозим.

Миллатларнинг, у титул бўладими ёки ўзга миллатларнинг вакили бўладими, булардан қатъий назар, ўзлигини англаганлиги - бу унинг ўзини ўз атрофидаги миллатларга нисбатан ҳурматсизлигини, уларнинг манфаатларини ҳисобга олмаслигини ёки уларга нисбатан ёвуз ниятларда (миллатчилик, шовинистик ёки геноцид) бўлишида эмас, балки аксинча, улардан холи бўлишини, мамлакат тараққиёти, уни барқарорлиги ва хавфсизлигини таъминлашда ўзи билан ёнма-ён яшайдиган барча миллатларни бирлаштириш, уларнинг ривожланишига ёрдам кўрсатишда намоён бўлади. Мамлакатлардаги титул миллатларда ўзга миллатларга нисбатан, ҳатто у кичкина, «арзимасдай» бўлиб кўринадиган ҳар қандай салбий хатти-ҳаракатларнинг намоён бўлиши, биринчидан, унинг ҳали ўзлигини тўла англаб етмаганлигининг аломати бўлса, иккинчидан, мамлакатда юзага келадиган беқарорликнинг сабабчиси бўлади.

Айни пайтда, мамлакатларда яшаётган титул бўлмаган миллатлар вакиллари ҳам ўзлигини англаш жараёнлари титул миллатларники каби ривожланиб боради. Бу жараённинг барқарор кечишининг асосий омили эса, миллатларнинг ўзлигини англаш мақсадлари мамлакат тараққиёти, унинг хавфсизлиги ва барқарорлигидаги яқдиллик, бир-

бирларининг манфаатларини ҳисобга олиш, барча мунозарали масалаларда вазминлик ва ўзаро ҳурмат тамойилларининг амал қилиши асосида кечиши лозим бўлади.

Миллатимиз ўзлигини англашининг ривожланиши жуда мураккаб кечганлигини кўрамыз. Жумладан, унинг этник бирлик сифатида шаклланиш босқичи кўпгина мутахассис олимлар ва устозларимиз томонидан таъкидланишича, VII аср охири, IX асрдан бошланган бўлса-да, унинг ўзаро бирлик сифатида бирикиши Амир Темур бобомизнинг буюк империяни вужудга келтирган даврига тўғри келади. Аммо темурийлар давлатнинг инқироzi, унинг бўлиниб кетиши ва кейинроқ Марказий Осиёда мустақил уч давлат - Бухоро амирлиги, Қўқон ва Хива хонлигининг вужудга келиши, улар ўртасидаги ўзаро душманлик муносабатларининг авж олиши халқимизнинг ягона миллат бўлиб бирлашувини яна орқага суриб юборди. Бундай шароитда миллий ўзликни англашнинг ривожланиш ҳолати ҳам ана шу умумий жараён даражасида амал қилди. Бугун миллий маънавиятимизга қарши таҳдидларнинг ортиб боришининг олдини олишда миллий ўзлигимизни англашни ривожлантиришнинг барча имкониятларидан самарали фойдаланишимизни замоннинг ўзи тақозо қилмоқда.

Миллий ўзликни англаш - бу миллатни, унинг маънавиятини асрашнинг ўта кучли қалқонидир. Уни ривожлантирмасдан туриб, маънавиятимизга қарши қаратилган таҳдидларни бартараф этиб бўлмайди. Буни барча миллатдошларимиз онги ва дунёқарашига сингдириш долзарб вазифа бўлиб қолмоқда.

Миллий маънавиятга қарши таҳдидларнинг олдини олишнинг муҳим омилларидан яна бири миллий тарбиядир.

Аслида, тарбия фақат “авлодлараро ижтимоий-тарихий ва ҳаётий тажрибани узатиш...” билан чекланмайди, балки бу тарбиянинг бир томони, холос. У ўз ичига мақсадлар ва манфаатлар билан боғлиқ вазифаларни олади. Жумладан, агар мамлакат ривожланишининг тегишли вазифалари белгиланган бўлса, демак, унинг ёш авлодини ана шу вазифаларни амалга оширишга қаратилган меҳнатсеварлик, фидойилик руҳида тарбиялаш зарурияти келиб чиқади ёки мамлакатга ташқи душманлар хавфи юзага келса, демак, ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш зарурияти кун тартибидаги асосий вазифага айланади. Хуллас, тарбиянинг кўлами кенг бўлиб, у макон ва замонда юзага келадиган вазифалар ва муаммоларни ҳал этиш заруриятидан келиб чиқади.

Миллий ғоянинг миллий маънавиятга қарши қаратилган таҳдидлардан ҳимоя қилишдаги функцияси ҳақида фикр юритар эканмиз, аввало, шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, миллий ғоя билан миллий маънавият ўзаро боғлиқ ҳолда ривожланади. Уларнинг бирини иккинчисидан ажратиб бўлмайди. Миллий ғоя таъсирида миллий маънавият шаклланади ва ривожланади. Айни пайтда маънавият ҳам миллий ғоя ривожига ўзининг ижобий таъсирини ўтказади. Шу маънода миллий ғоянинг табиий равишда заифлашуви миллат маънавиятининг инқирозига сабаб бўлади. Бу ўз навбатида миллат сиёсий ва иқтисодий ҳаётида ҳам ўз ифодасини топади.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак ишонч ва эътиқоднинг мустаҳкамлиги кишиларнинг миллий ва умуминсоний қадриятларига, маданий мероси, урф-одатлари, анъаналарини, тили, тарихини ҳурмат қилиши, унга бўлган эътиқоди ва садоқати орқали намоён бўлади.

Шунда у миллатни глобаллашув жараёни билан боғлиқ бўлган айрим таҳдидлардан сақлайди.

REFERENCES

- 1.1. Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. - Тошкент: Ўзбекистон, 1999.
- 1.2. Каримов И.А. Миллий истиқлол мафкуриси - халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. - Тошкент: Ўзбекистон, 2000.
- 1.3. Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008.
- 1.4. Каримов И.А. Энг асосий мезон - ҳаёт ҳақиқатини акс эттириш. - Тошкент: Ўзбекистон, 2009.
- 1.5. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза). - Тошкент: Ўзбекистон, 2010.
- 1.6. Аристотель. Сочинения. В 4-х томах. Т. 4. - Москва: Мысль, 1984.
- 1.7. Арслонзода Р.А Туркистонда миллий озодлик ҳаракатининг айрим методологик муаммолари / “Ўзбекистоннинг янги тарихи. Концептуал-методологик муаммолар” мавзусидаги Республика илмий-назарий анжуман материаллари. // - Тошкент: Академия, 1998.
- 1.8. Ахмедов Г.Г. Развитие национальной авиации в условиях независимого Узбекистана: Автореф. дисс. ... канд. философ. наук. -Ташкент, 2012.
- 1.9. Ачилдиев А.А. Проблема взаимодействия самосознания и национальной культуры: Автореф. дисс. ... канд. философ. наук. - Ташкент, 1994.
- 1.10. Бахронов Ж. Мустақил Ўзбекистон давлати сиёсатида шахс миллий ўзлигини англаш муаммолари: Сиёсий фанлар докт ... дисс. автореф. - Тошкент, 1997.
- 1.11. Бахронов Ж. Шахс миллий ўзликни англаши қонуниятлари. - Самарқанд: Зарафшон, 1995.